

FÁBRI György

Helyezésekkel mért minőség és az egyetemi eszme

A felsőoktatási gondolkodást ma jórészt az egyetemi rangsorok uralják⁷²: ezekről tudósítanak az újságírók, ezeket bogarásszák az egyetemi vezetők, ezekre hivatkoznak a felsőoktatás-politikusok, amikor restriktciókat vagy intézményhálózati átszervezéseket jelentenek be. Valamelyest a továbbtanulók is használják a ranglistát, de valós választásaikban ezek nem játszanak döntő szerepet.

A rangsorok térhódítása elsősorban a medialisáltság következménye: jól érthető a sajtó és a közönség számára is ez az értékelési forma. Ráadásul népszerű technika is, hiszen a tudományos teljesítménytől kezdve, az oktatás hatékonyságán át, az emberek jól-létéig, szinte mindent listákkal, összehasonlító mérésekkel igyekszik megragadni a szakmai és döntéshozói közösségek mellett a média is. A globális média-rangsorokat tekintve, alig egy bő évtized alatt ugyanakkor jónéhány negatív következménye is láthatóvá vált ennek a tendenciának, amelyet részletesen tárgyal a nemzetközi ranking-szakirodalom. Az egyetemi rangsor-mánia ritkábban elemzett vonatkozása a klasszikus egyetemi eszme meghaladásának tendenciája, ami különösen a magyarországi felsőoktatási kontextusban feltűnő. Mintha Magyarországon az amúgy sem elmélyült és szélső körű gondolkodást az egyetem eszméjéről most éppen a rangsor-dimenzió váltaná ki.

Tanulmányomban tehát, a rankingek reputációs indikátorára koncentrálna, teoretikus (gyakran ki nem mondott) alapjainak és az egyetemi eszmének a viszonyát tárgyalom, áttekintve (1) a közelmúlt egyetemi eszme-váltásának főbb elemeit a rangsorok előfeltevéseinek szempontjából, majd (2) rendszerszemléletű, illetve konzervatív teoretikus reflexiókat mutatok be, ehhez kapcsolódva pedig (3) a rendszerváltás-kori magyar felsőoktatási átalakulások teoretikus hátterét vizsgálom. Az egyetemi eszme ezen interpretációi központi elemének, a reputációnak a rangsorkészítésben betöltött indikatori szerepe (4) az elméleti és a ranking-reflexiók lehetséges közelítésére kínál

⁷² Fábri György (2016): *Az egyetem értéke*. Eötvös kiadó, Budapest. A jelen tanulmányban összefoglalt ranking-elemzések részletes kifejtése e kötetben található.

példát. Végül, (5) néhány kitekintő felvetést fogalmazok meg a rankingeken túli minőség-értékelés lehetőségeiről és szükségességéről.

1. EGYETEMI ESZME-VÁLTÁS ÉS A MÉRHETŐSÉG RÉVÜLETE

A XIX. század elejére formálódott humboldti-napóleoni egyetemi világ (Tóth, 2001) alapértékeit közel kétszáz éven át jelölték ki a tudományművelés és a tudás, mint önmagában, evidensen értékes tevékenység felfogásában. Ez az európai egyetem az intenzív tudás-alkotást tekintette fő feladatának, amit a kollegiális tudás-átadás oktatási környezetében végez. A teljesítmény-mércéi távlatosak, mind tartalmukban, mind értékelésükben. Kritikus és kommunikatív a működése és légköre, a racionális diskurzus a tudományos evidenciák és polgári-közösségi értékek érvrendszerében zajlik. Az intézmények, szervezeti egységek és maguk az egyetemi polgárok is nagyfokú autonómiával bírnak, különösen, ami a minőségük megítélésének mechanizmusát illeti. Ezt követően Newmantól kezdve Eötvösön, Jaspersen vagy Heideggeren át, a poszt-hatvannyolcas német társadalomfilozófiáig⁷³ és Allan Bloomig (Bloom, 1987), sokféle közelítésben és filozófiai felfogásban nyilatkozott meg az egyetemi eszme, de a teoretikus reflexió megléte magtól értetődő maradt.

A kényszerűen címszavas szintű áttekintés még inkább azt sugallja, amiért gyakran illetik kritikával ezt az egyetem-szerveződési tradíciót. Nevezetesen, hogy túlságosan elvont, a mai felsőoktatási gyakorlathoz és a felsőoktatással szemben támasztott valós társadalmi-gazdasági igényekhez képest életidegen, a hatékony működést lassító elvek volnának. Ezzel szemben technokrata, menedzsment-jellegű, a vállalati működést követő egyetemi szervezetekre van szükség – az „új paradigma” szerint.

Ennek központi gondolata a munkaerőpiacnak megfelelő képzés és a gazdaság számára hasznosítható innováció. Itt a klasszikus tudás-átadás helyére a technológiák és rutinok elsajátítása lép, a skillek és kompetenciák válnak kulcsfogalommal. A tudás-gyártásnak üzemszerűnek és jól szervezettnek kell lennie, mert ez biztosítja az elszámolhatóságot és hatékonyságot – ez utóbbiak az intézményi működés rendező elvei. Nem nehéz felismerni ebben a magát technokratának ábrázoló egyetem-felfogás nagyon is konkrét társadalmi eszméhez kapcsolódását. A közszolgáltatások egészére vonatkozó neoliberális konszenzus (Shore and Wright, 1999) elvei ezek, ami a munkaerőpiaci orientációt összekapcsolja a felsőoktatás tömegesedésének kezelésével. A gazdálkodó-

⁷³ Minderről alapos áttekintést nyújt: Loboczky János (2011, szerk.): Az egyetem eszméje az európai eszmetörténeti tradícióban. In: Acta Academiae Agriensis Nova Series, tom. XXXVIII. Sectio Philosophica. EKF Líceum Kiadó, Eger.

képesség egyfelől a közpénzek és magánforrások felhasználásának átlátható és a „felhasználók” (vagyis nem az egyetemi képzés és kutatás autoritásai) számára megítélhető kell legyen, másfelől a közvetlen hasznosulás: az elsődleges iránya. A globalizálódottság magától értetődő, amire az egyetemek csakis a nemzetköziesítés stratégiájával válaszolhatnak (Reichert, 2009). Az autonómia mindebben kifejezetten ártalmas, a szükséges átprofilírozást elvégző, „menedzser-szemléletű” kormányzati („fenntartói”) és üzleti csoportok akadályoztatását jelenti – vagyis az alkalmazkodás (ridegebben szólva, a behódolás) a követendő egyetemi norma.

Egy ilyen felsőoktatásban természetesen a legfontosabb jellemzők egyike a mérhetőség és a mérési eredmények mind érthetőbb bemutatása. Természetesen a kvantifikációra való ösztönöztség nem új jelensége a tudományos világnak: a XIX. századtól a tudomány művelésében (Porter, 1995) is megfigyelhető egyfajta „numerikus bűvölet”. Viszont a mennyiségi tényező dominanciája viszonylag új jelenség, a tudománymetria sajátos szélsőségeként uralta el a tudományos minőség-értékelést (Weingart, 2005). A számokkal képzett minőségi standardok jól kommunikálhatóak, vagyis az elszámoltathatóság képzetét keltik. A tudományterületek között persze jelentős hangsúly-eltolódást okoz a természettudomány publikációs és kutatási sajátosságaira szabott értékelés. De nem csupán a diszciplináris egyensúly bomlik meg, hanem azok a hagyományos tekintélyek is feloldódnak, amelyek a mesterek, kiemelkedő személyiségek, testületek, mostanra szubjektívként bélyegzett bírálatait legitimálták.

Mindezen tényezőket figyelembe véve, nem az szorul magyarázatra, hogyan válhattak a rankingek ilyen fontos értékelési tényezőkké, hanem az volna nehezen magyarázható, ha nem következett volna be ez a fejlemény.

2. AZ EGYETEMI ESZME UTÓVÉDHCARCAI A MÉDIA-RANKINGEK KORA ELŐTT

Pedig a tagolt, külső elvárásokat támasztó társadalmi-gazdasági komplexum rendszerében is voltak még kísérletek arra, hogy az autonómiát és a tudományos értékrendszert érvényesítő felfogásban írják le az egyetemi világot. Ezek között most Niklas Luhmann interpretációját mutatom be részletesebben, ugyanis ebben jelenik meg az a fogalom központi szerepben, ami a rankingeknél is nagy hangsúllyal tér majd vissza: a reputáció.

Luhmann koncepciójában a fejlődés, modernizálódás vagy a társadalom alrendszeireinek tisztulása nem más, mint a társadalmi vagy mindennapi élet (általa diffúznak tekintett) egyes szféráiból kiemelkedő, elkülönülő funkcionális struktúrák létrejötte.

A tudományos alrendszer ebben a folyamatban három irányból vesz részt. A szekularizáció során a vallási doktrínák alól, később az ideológiai-politikai igények és irányítottság alól szabadul fel, de elsősorban a mindennapi gondolkodás ötletszerűségétől és igazságkritériumaitól válik el. Ezt azért kell különös figyelemmel tekintenünk, mert az egyes alrendszerek stabilitását, egyáltalán létét, egy-egy univerzális bináris kód letisztulása magyarázza. Ilyen lehet a gazdaságban a rentábilis / nem rentábilis, a politikában a kormány / ellenzék, a jogban a jogos / jogtalan – a tudományban pedig az igaz / hamis. Amikortól ez megtalálható a tudományos életben, vagyis egyértelművé válnak azok a belső kommunikációs szabályok, amelyek mentén az objektív verifikáció végbemehet, attól fogva beszélhetünk a tudomány funkcionális elkülönüléséről, amit nagyban elősegített a reális struktúráknak (egyetemek, tudományos társaságok, intézetek stb.) megszilárdulása.

Különösen a tudományos élet vonatkozásában fontos szempont, hogy a szervezeti elkülönülés és a társadalmi alrendszerek határai nem feltétlenül esnek egybe. Hiába írhatunk le ugyanis például tudományos szervezeteket – ha azok nem az alrendszer autonóm bináris kódja szerint működnek, hanem például politikai elvárások közvetlen, adminisztratív végrehajtói, azok uralmának teljességgel alávetve, akkor az elhatárolás nem tehető meg. Viszont, ha tetten érhető a definiáló kód, akkor egy olyan zárt alrendszer jött létre, amely autopoiesise kereken tagadja a társadalom mint rendszer bármiféle meghatározó erejét, részei az alrendszerek működésében. Sőt a belső folyamatok sem függnék az átfogó rendszertől, az pusztán mint környezet jelenik meg a részrendszer számára, amelynek hatásait megszüri, miközben önreprodukciója, átalakulása, továbbépítése mintegy cirkulálva, önmaga meglévő elemeinek felhasználásával megy végbe.

Ebből természetesen adódik az egyes alrendszerek közötti kommunikáció problémája. Ha minden egyes alrendszer más bináris kódra épül, akkor hogyan képesek eredményeiket megjeleníteni, érvényesíteni a többi alrendszer szereplője, pontosabban szerepe számára? Luhmann az igaz / hamis bináris kód lefordítására, a tudományos alrendszer számára a reputációt, hírnevet ajánlja, ami alkalmas lehet arra, hogy a tudományos igazság más rendszerek számára érthetően megjelenjen. Úgy látja, hogy a tudományos szféra autonómiája ezzel biztosítható, mivel a környezet számára olyan képet tud mutatni a rendszer, ami saját, egyébként kontrollálhatatlan teljesítményeit értelmezhetővé teszi. (Weingart, 2005) A reputáció révén a tudományos rendszer autonómiája fenntartható marad. Ugyanis a mellékkód alkalmas arra, hogy a rendszeren belül fellépő funkcionális hiányosságokkal szemben kivédje másfajta, vagyis más rendszerekben alkalmazott médiumok használatát (például a politikai hatalom beavatkozását, ha a fő

kód nem működik kielégítően vagy önmagában meggyőzően a politika számára). Ez a nézőpont már szkeptikusabb a tudományos rangsorral szemben, valószínűsíthetően annak megmerevedése, így pedig önmagában is patológikus jellege miatt.

Luhmann elméleti vállalkozásának heurisztikája is példaadó: a felsőoktatás mindennapjaiból vagy intuitív problémáiból ismerős kérdésekre közvetlenül értelmezhető választ ad, mégpedig egy absztrakt, általános érvényű elmélet álláspontjáról. Ez a módszer teljesíti azon követelményt, hogy legyen általánosan vitatható, adott keretek között tárgyalható és megoldásaiban mérhető a felsőoktatásról tett kijelentések köre; más szóval, hogy formálódjon egy megfelelően teoretikus, ám a tárgyterületre nézvést releváns paradigma a felsőoktatási diskurzus számára.

Luhmann még azokban az években alkotta meg elméletét, amikor a hatvannyolcas diákmozgalmak lendületét élhette át az egyetemi világ – alig két évtized múltán azonban már a hagyományok, a tudományos és irodalmi („kánon”-) tekintélyek relativizálásának következményeit tapasztalta meg Allan Bloom, az University of Chicago professzora. Hogy ez nem csak az ő egyéni érzülete volt, mutatja könyvének sikere: a *The Closing of the American Mind* (Bloom, 1987) hamar bestseller lett, s hosszú időn át vezette az eladási listákat, de még kiadásának huszadik évfordulóján is indulatokkal telt értékeléseket kapott. A felsőoktatás-szerveződési szakkérdéseken messze túlnyúló, az egyetem kulturális-társadalmi beágyazódását vizsgáló mű igazi revelációt keltett megjelenésekor és vitákat indukált később is. Átkozták, mint a republikánus kultúrharcolindítóját, magasztalták mint a hagyományos amerikai politikai és kulturális értékek védelmezőjét, de a lényeg, hogy több mint negyedmillió keményfedelű példányt adtak el egy olyan könyvből, aminek a fejezetcímei („Szókratész Védőbeszédétől Heidegger Rektori beszédéig”, „Az egyetem szétbomlása”) nem tűnnek első pillantásra könnyen fogyaszthatónak.

Bloom hatásosságát, szakmai erényei mellett, bátorságának is köszönheti: karakteresen állt ki a hatvanas évek amerikai diáklázadásai és az ezekhez szorosan kötődő akadémiai baloldal kulturális hegemóniájával szemben. A konzervatív szellemi fordulat a nyolcvanas évek közepére már megtörtént a közgazdasági és politikaelméleti gondolkodásban, Bloom azonban a multikulturalizmus, relativizmus és „nyitottság” jelszavaival uralt szellemi területen fogalmazott meg világos alternatívát a baloldali-liberális dogmákkal szemben.

A mű⁷⁴ alcímében („How Higher Education Has Failed Democracy and Improved the Souls of Today’s Students”) jelzett problémát először az amerikai egyetemisták kulturális horizontjának a hatvanas években történt beszűkülésével érzékelteti. A naprakész tömegkultúra, elsősorban a filmek és a zene területén, programszerűen leváltotta a klasszikus műveltség anyagát. Ez Bloom szerint nem pusztán elvont értelemben értékvesztés, hanem hatásai megmutatkoznak a hallgatók életvezetésének, kapcsolatainak, etikájának minőségében is. Az önközpontoság és kényszeres egyenlősdi jellemzi ezt a közeget, ahol a minőségelvet háttérbe szorítja az identitás-választás tematikája (egy évtizeddel később D’Souza pozitív diszkrimináció felett gyakorolt kritikája dolgozza fel ezt a kérdést). Az agresszív feminista áramlatok mind rigorózusabban írják elő a szexualitás, a szerelem új normáit, amelyekből kiátkozzák az ósdi elképzeléseket a kapcsolatok érzelmi mélységéről és megélttségéről.

E korszak eredete Bloom szerint az amerikai szellemi életben megfigyelhető német, különösképpen a nietzschei hatásban keresendő. Az értékek felbomlásának, az erkölcsi nihilizmusnak a diadala egyben a háborúban legyőzött náci világkép filozófiai előképeinek évszázadon túlnyúló revansa a győztesek felett: a demokrácia és szabadság védelmében háborúba szállt Egyesült Államokat most belülről hódítják meg a morális berendezkedésének alapjait megkérdőjelező tanítások.

Bloom az egyetem, a tudás és tudásátadás eszméjének átalakulását Heideggerig követi – és az ő híres és sokat vitatott rektori székfoglaló beszédének elemzésével mutatja be, hogy az igazi baj az amerikai felsőoktatás korabeli állapotával ugyanaz, mint a harmincas évekbeli Németországban volt. A pénzhiány, az adminisztráció gyengesége, a tanulási problémák mind csak következményei egy mélyebb válságnak, az egyetem hivatásában való elbizonytalanodásnak. Az akadémiai szabadság nem védhető meg, ha annak intellektuális és morális alapjait megkérdőjelezzük – szól Bloom figyelmeztetése.

3. A MAGYAR EGYETEMI ESZME – HA VOLT/VAN ILYEN EGYÁLTALÁN

Ha már a nyolcvanas évek második felében ennyire látható volt az egyetemi eszme újragondolásának az igénye, logikusnak tűnhet, hogy a magyar felsőoktatási átalakulás az egyetemről való, elméleti igényű vitákkal indult volna a kilencvenes évek fordulóján. A történeti hagyományban ez kellő előzményekkel is rendelkezett. Hiszen, akár Eötvös Lóránd 1891-es rektori székfoglalójára (*Eötvös L.*, 1891) vagy Bolyai-centenárium

74 Az alábbiak Bloom könyvének részleteit tartalmazó magyar fordításhoz fűzött előszóban kifejtettek összefoglalását tartalmazzák: (*Bloom*, 2008, 41. o.)

beszédére (Eötvös L., 1903) utalunk, akár Weszely Ödön 1929-es pécsi egyetemi rektori székfoglalóját idézzük fel (Weszely, 1929), vagy Magyary Zoltán tudománypolitikai munkásságára (Magyary, 1927) gondolunk, már ezek a kiragadott példák is mutatják, hogy az egyetemre való teoretikus reflexió hagyományosan része volt az egyetempolitikának.

Ezért is nehezen érthető, miképpen maradhatott igen szegényes, szinte kizárólag a politikai diskurzus szintjén zajló az egyetemi rendszerváltás? A rendszerváltás időszakának egészen 1998-ig tartó szakaszában a felsőoktatási strukturális adottságok és érdekviszonyok tették szolgájukká a politikát, amit megerősített a reflexió-hiány, a diskurzus-hiány. Ez utóbbi megint csak példászerű: a média és az értelmiség kritikája is, hogy éppen az egyetemi szféra nem érte el a közbeszéd ingerküszöbét, mintegy másfél évtizeden át. A magyar szellemi állapotok paralízisét mutatja, hogy az egyetem mint egyetem, intellektuális bázisa ellenére, a magyar szellemi élet országos szintjén periférikus intézmény lett, miközben vidéken, az egyetemi városokban szellemi központnak számítottak. Ugyancsak a politikai összefüggések sajátosságát jelzi, hogy miközben a magyar politikai identitásképzésben meghatározó polarizációs tényező az előző rendszerhez való viszony, az e rendszerhez kötődő kedvezményezettségben való részesülés magától értetődött a vezető értelmiség számára.

Ez a jellegzetesség politikai-ideológiai hovatartozástól függetlenül érvényes, sőt, lényegesen nagyobb identifikáló erővel bíró motívum az akadémiai szférán belül, mint a politikai identitás. A politikai állásfoglalások és kiállások morális súlya ugyanakkor a rendszerváltás utáni demokráciában természetesen a politikai akaratképzés intézményrendszerében vált relevánssá, társadalmi-eszmei hatóerejük ide korlátozódott. Így az „akadémiai baloldal” működése is inkább közvetlenül politikai kérdésekben volt érzékelhető, az egyetemi közegben szakmapolitikai jelenléte jóval korlátozottabb (szinte egyetlen, szűk politikai szegmens által képviselt), mint nyugatabbra. A konzervatív akadémiai értelmiség szervezettebben formálódott, egyetemalapítások, intézményesülés révén kezdte újraépíteni a félévszázados szétzilálás után önmagát, így lényegesen számottevőbb a hatása is, azonban elméleti reflektálása a szakmapolitikára nem jelentős.

Mindez nagyrészt oka az értelmiségi héroszok, de legalábbis tekintélyek hiányának. Ez különösen szembeötlő a hallgatói mozgalom esetében, aminek megszokott (és persze a hatvanas évek legendáriumainak szellemében interpretált) vonása volna az ilyesféle szellemi reprezentánsok vagy ügyek pajzsra emelése. Azonban a magyar hallgatói mozgalom intellektuális potenciálja hatástalan maradt a szellemi életre,

még a néha etalonként emlegetett szakkollégiumok valóságos súlya is csupán néhány terület szakértelmiségi utánpótlásának magas színvonalú, ám korlátozott reflektáltságú intézményeként érzékelhető.

A hallgatói mozgalom nem tudott társadalmi tényezővé válni, ami abban is tetten érhető, hogy a tandíjtüntetések egyre inkább politikai demonstrációs eseményein túli médiajelenléte egészen a kétezer-tízes évekig elenyésző maradt. Ennek egyik fő oka a magyar nyilvánosság működésével való szembenállása: ugyanis nem sorolta be magát a korlátlan pártelvű demokrácia koordinátarendszerébe, így a pártelven működő nyilvánosság számára emészthetetlen maradt. A másik ok az a sajátossága, hogy nem volt anti-intellektuális, szemben a hatvanas évek nyugati diákmozgalmaival. Ezt az mutatja, hogy éppen a hallgatói mozgalom szellemi erőterében született a kilencvenes évek fordulóján teoretikus igényű egyetempolitikai program (*Fábri, 2014*).

Az egyetem eszméjét taglaló teoretikus munkát ebben a negyedszázadban végképp alig találni. A rendszerváltozás idején született talán az egyetlen, rendszeres kifejtéssel az egyetemi világot leíró mű, Pokol Béla jogfilozófustól, aminek részletesebb ismertetése megmutatja azt a kapcsolódást, ami a klasszikus társadalomfilozófiai egyetem-értelmezések és a rankingek elméleti előfeltevései között fellelhető.

Pokol Béla ugyanis a korábban tárgyalt luhmann-i elméletből indul ki (*Pokol, 1992*), Luhmann autopoietikus zártságra vonatkozó elgondolását a realitással való ütköztetés formájában kérdőjelezi meg. Elveti azt a luhmann-i tételt, amely kizárja, hogy az ilyen módon zárt alrendszerek között átjárások vagy köztes területek létezhessenek. A jogalkotáshoz hasonlóan *Zwischenbereich*-nek tekinti a tudomány és oktatás közé „szorult” felsőoktatást. Ez utóbbi területen félig az oktatási tevékenység beállítódásait és funkcióit veszi észre, de úgy látja, hogy az oktatók többségénél szükségképpen megjelenő tudományos munka ehhez képest eltérő logikájú. Ugyanakkor ez a szimbiózis elválaszthatatlan, hiszen a kutatást nélkülöző egyetem szellemi hanyatlása elkerülhetetlen, míg az oktatásból kirekesztett, zárt kutatóintézeteknek a mindennapi élethez való kapcsolata sérül. (*Pokol, 1992*)

Ez az eltávolodás azonban csak jelzése egy sokkal komolyabb különbségnek, amely a központi kategória, az univerzális bináris kód (Pokol distanciát is kifejező alternatív szóhasználatával: központi értékduál) helyiértékének hangsúlyeltolódásában ölt testet. Luhmann ugyanis egy alrendszer működését elsősorban a belül zajló cirkuláris alapfolyamatok vizsgálatával bontja ki, Pokol viszont továbbra is kitart az értékduálok központi jelentősége mellett. Számára az ezek által működtetett szelekciós mechanizmusok dominanciáját biztosító, tartós struktúrák kialakulása az igazi kérdés, ami a professzionális intézményrendszerek fontosságának felismeréséhez vezet el.

A tudományos értékduál egy következetesen végiggondolt funkcionalista rendszer-szemlélet szerint csakis és kizárólag a megnyilvánulás igaz / hamis polaritását veheti figyelembe, teljességgel figyelmen kívül hagyva akár a megszólaló morális állapotát, akár gazdasági sikerességét. (Fontos: ez nem pusztán absztrakt kérdés, hiszen lényegében erről van szó, pl. egy egyetemi állás betöltésénél is!) Ebben a megközelítésben a struktúra leírása egyben történeti dimenziót is kap. „Konzekvensen végiggondolva Luhmann 70-es évek elején még képviselt koncepcióját, a társadalmi modernizációt nem egyszerűen a társadalmi alrendszerek egymástól elkülönüléseként, hanem mint a társadalom rendszerszintjének kettébojlását és a mindennapi élet diffúz kommunikációból az egyes társadalmi funkciókra szocializálódott professzionális intézményrendszerek kiemelkedéseként lehet megfogalmazni.” (Pokol, 1992)

A tudomány esetében Pokol követi Luhmann javaslatát az igaz / hamis bináris kód alkalmazásával, s ehhez tántoríthatatlanul ragaszkodik. Az oktatással, felsőoktatással kapcsolatban viszont nem talál ilyen egyértelmű elhatárolást. Így, mivel egyetem-elméletének alapja, az egyetem elválaszthatatlan része a tudományos munka. Ugyanakkor az egyetem és tudomány közötti genealogikus idegenség elfogadását beépíti az egyetemi szféra *Zwischenbereich*-ként való felfogásába, illetve az oktatási szféra értékduál-nélküliségébe.

A Pokol Béla által körvonalazott elmélet fő állítása tehát: a tudomány professzionális alrendszerének értékduálja a szervezett tudósképzés csatornáján keresztül közvetlenül is beleér az – egyébként saját értékduál nélküli – oktatási rendszer legfelsőbb szintjébe, az egyetemi világba. Itt amúgy is érvényesül a modern korban a tudomány primátusa, ami kiegészül a versenyhelyzettel, konkurenciával és a kutatók egyéni autonómiájával. Pokol itt a professzionális alrendszerek kettős racionalitására is utal, előbb reflektálva Habermas belső gyarmatosítási koncepciójára (Habermas, 1982), s ezzel nyitottá válva Peter Münch interpenetráció-elmélete irányában is. (Münch, 1988) Mindez azonban már közvetlen témánkon túlnyúló elméleti következtetésekhez vezet, ezért ezen a ponton nem is követjük tovább Pokol Béla gondolatmenetét. Tárgyalása ugyanakkor, a reputáció fogalmának kiemelése mellett, az elméleti interpretáció lehetőségét is jelezte.

4. AZ EGYETEMI REFLEXIÓ ÉS A RANGSOROK KÖZÖS KULCSKATEGÓRIÁJA, A PRESZTÍZS

Akár Luhmann, akár Pokol modelljét tekintjük, a tudományos tekintély, hírnév kiemelt jelentőségű. Miből is áll össze ez a reputáció? Alapját az képezi, hogy a tudomá-

nyos tevékenység önálló életvitellé válik, amelyben a jutalmazás sajátos mechanizmusa alakul ki. A tudós felfedez valami újdonságot, tehát elsőként ragadja meg tárgyát, ez a publikálással közkinccsé válik, ami szakmai elismerést hoz számára. Emiatt a motiváció miatt fogadja el személyesen a jutalmazási rendszert, vagyis emiatt vesz részt az önálló tudományos körforgásban. Az értékelés torzulásai ugyanakkor nem pusztán a szabályszegő magatartás eredményei (hamisítások, plágiumok, kényszerek), hanem a rendszer logikájából fakadnak. Erre a jelenségre hívja fel a figyelmet Merton sokat idézett tanulmányában, (Merton, 1968, 1973b), amikor a reputáció önmozgása, önsúlya már nem tisztán a teljesítményt, hanem a korábban megszerzett hírnevet honorálja jobban, illetve a hiányzót sújtja. Ez a szakmai folyóiratok cikkelfogadásában is érvényesül, márpedig ezek a fórumok kulcsszerepet játszanak a reputációs rangsorok alakulásában. Itt ugyanis az írások olyan szakmai szűrőn, a lektoráláson esnek át, amely hitelesíti és stabilizálja a rangsorok érvényét. Ehhez természetesen szükséges az anonim lektorálás, aminek egy kellően szélesen szóródó tudományos közeg a feltétele. A nagy nyelvi-kulturális egységekben erre könnyebben van mód, mint ahogyan ezekben a kultúrkörökben a legelismertebb folyóiratok a kéziratok dömpingjére számíthatnak. Ez hatalmas munkát jelent a szerkesztőségeknek, ugyanakkor rá is kényszeríti őket, hogy minél „üzemszerűbb” szelektációs mechanizmust működtessenek.

Látható tehát, hogy Merton kettős értelemben is „szociologizálja” a tudományosság kutatását. Egyfelől hatóerőt tulajdonít tudományon kívüli elemeknek, másrészt tisztán szociológiai apparátust használ az elemzéshez (pl. a tudománnyal foglalkozók társadalmi-vallási hovatartozásának statisztikai, dokumentumok említési gyakorisági vizsgálata). Mégis, ennél is nagyobb horderejű az a felvetése, amit egy későbbi munkájában összegez. (Merton, 1973)

Ebben a tudományos prioritás ügye kitüntetett helyet kap, s ez lesz a tudomány-szociológia vázát alkotó interpretációk központi fogalma is. A kérdés, mint ismert, arra vonatkozik, hogy miért tekintik a tudósok olyannyira életbevágónak a felfedezések elsőbbségét, miközben (hitelesnek tekinthető beszámolók szerint) ebben a személyes ambíciók és pszichés motivációk csak kisebb szerepet játszanak. Maga Merton a tudományos munka szisztematikus életvitellé válásával magyarázza ezt, ami a tudományos elsőbbség és ennek szakmai elismerése (*professional recognition*) körül forog. (Merton, 1957, 1973a)

Merton nyomán részletes elemzések, empirikus vizsgálatokon alapuló elméletek születtek a tudományos reputáció működési mechanizmusairól. Ezek közül érdemes kiemelni Storer munkáját (Storer, 1966), amely a tudományban mint társadalmi alrendszerben meglévő normatív struktúra és jutalmazási struktúra közötti összefüggések elemzésé-

re helyezi a hangsúlyt. Az egyes társadalmi alrendszereket egy magasabb absztrakciós szinten mint speciális cseremechanizmusok által szerveződő intézményeket érdemes elemezni. Storer szerint a tudomány központi szerveződési elveként érvényesülő cseremechanizmus a Merton által kifejtett jutalmazási rendszer. A tudomány esetében a tudományos eredmények nyilvánosságra hozatalakor (publikálásakor) a kreativitást cserélik be a tudományos állítások, tételek kompetens megítélésére. Ez az „értékelési mechanizmus” ugyanakkor szabályok által meghatározott, amelyek nem mások, mint a társadalmi alrendszerként értelmezett tudomány normái.

Hagstrom is Storerhez kapcsolódik, amikor a tudomány központi cseréjeként fogja fel a szakmai elismerési folyamatot, de ő elemzésének középpontjába az ily módon létrejövő presztízshierarchiát állítja. (Hagstrom, 1965) A tudományos szférát jellemző hierarchiának meghatározó szerepe van pl. az egyes kutatások, tudományos közösségek finanszírozásában, az utánpótlás rekrutációjában az egyes tudományterületek közötti mobilitás során. Ezáltal a tudományt mint társadalmi alrendszert a gazdasági szférával analóg működési mechanizmusok jellemzik: a piacgazdaságban a profitért, a tudomány területén a minél nagyobb szakmai elismerésért folyik a verseny, s ez utóbbi esetében is erőteljes önszabályozó mechanizmusok működnek.

Az említett szerzők előszeretettel használják a reputáció kapcsán a pénz metaforáját. A reputáció mint csereeszköz felfogása (Pokol, 1992), a szférán belül, negatív formában is érvényesül. Azonban Derek de Solla Price (Price, 1979) elhíresült javaslatát a publikációk kötelező névtelenségéről Pokol Béla azzal a szemléletes képpel jellemzi, ami a piacgazdaság anomáliáit a pénz megszüntetésével orvosolni akaró gazdasági ráolvasáshoz hasonlítja. A pénz-jelleg ugyanakkor részint az egymással kommunikálni alig tudó szakterületek között, illetve a szférán kívüli érdeklődők, döntéshozók számára is felfoghatóvá, értékelhetővé teszi a tudományos produktum súlyát, hitelességét, értékét.

A presztízis ugyanakkor nem csupán a tudományos világ csereeszközeként szemlélhető, hanem általánosabban, a közönség felé való teljesítmény-kommunikációként is. Szociológiai megfogalmazással élve, a presztízis a minőséghez való általános társadalmi hozzáállás, egy „attitűd kaleidoszkóp”. Bourdieu, még általánosabban, a társadalmi tőke egyik formájának tartja, a múltból örököltük és folyamatosan reprodukálni kell, illetve függ a társadalmi hálózatokba történő bevonásától. (Bourdieu, 1999)

Nem véletlen, hogy a felsőoktatási rangsorolások azon részében kezdték a reputáció mérését is felhasználni, amelyek egyre inkább a közönség számára készültek. 1925-ben Raymond Hughes *A Study of Graduate Schools of America* címmel az intézmények reputációját mérő rangsort mutatott be, mégpedig *peer review* megoldást alkalmazva.

(*Toborowsky, 2002*) A reputációs rangsorok az USA-ban elsősorban a mesterszintű és PhD képzések területén terjedtek el. (*Salmi and Saroyan, 2007*) 1957-ben undergraduate szinten is alkalmazta ezt Chesley Manley, a Chicago Tribune-ben, oktatási szakértők megkérdezése alapján. (*Manly, 1957*) A hatvanas évek hasonló próbálkozásai között fel-tűnik még az University of California legendás elnöke, Clark Kerr is, aki publikálatlan rangsort készített az AAU-hoz tartozó egyetemek orvosi karairól. A legnagyobb hatást mégis a Cartter Report módszertani fejlesztései gyakorolták a későbbi rangsor-törekvé-sekre. (*Myers and Robe, 2009*)

Allan Cartter minden korábbinál több (106) egyetemet vont be az 1966-ban pub-likált vizsgálatába, graduális és doktori programokat egyaránt értékelve. Vezető és fi-atal tudósok egyaránt szerepeltek a megkérdezettek mintájában, aminek elemzéséből Cartter több reputációs összefüggést bemutató tanulmányt készített, például a magasan értékelt egyetemek földrajzi megoszlásáról, a publikációs teljesítményről. (*Cartter, 1966*) Hattendorf számításai szerint 1925 és 1979 között hat multidiszciplináris reputációs rangsor született a graduálist képzést végző tanszékek köréről. (*Hattendorf, 1996*)

Az ilyen reputációs indikátorok használatának érvényességét ugyanakkor a „halo”, vagyis „dicsfény”-tényező jelentősen gyengíti. A rangsor-készítők az USA-ban és Né-metországban is tesztelték, mennyire alaptalan tud lenni neves intézményekhez kötött képzések pozitív megítélése a szakmai közvéleményben is. Például a Princeton Uni-versity-t a jogi szakterületen értékelték nagyra, anélkül, hogy lenne ott olyan (*Margin-son and Wende, 2007*), a német üzleti lap, a Handelsblatt pedig a munkaadók körében a gazdasági képzések színvonaláról kért véleményt, s a válaszadók a Heidelbergin Egye-temet hatodik helyre sorolták be, miközben ott sincs ilyen képzés. (*Federkeil, 2009*) Az is megfigyelhető, hogy a laikusok értékelésében egészen eltérő tényezők „szinesztéziája” is tetten érhető, például a szigorú felvételi eljárást alkalmazó intézményeket egyben magas színvonalúaknak is vélelmezik. (*Stuart, 1995*)

A legfontosabb negatív tényező azonban az információ-hiány, illetve a reputáció tárgyi alapjainak, vagyis a reális összehasonlíthatóságnak a bizonytalansága. Presztízs-ről beszélni a referencia-közegtől nagyon távoli, lényegében semmilyen hatással vagy tapasztalattal nem jelenlévő objektum esetében, a hírnév fogalmát az üresség határáig kitérít. Jól látszik ez a globális rankingek esetében. Ezek közül a THE és a QS alkalmaz véleménykutatáson alapuló indikátorokat. Az adott szakterület képviselőit kérdezik meg arról, hogy a világ egyetemei közül (!) melyeket tartják a legjobbnak, illetve a mun-kaadók körében is felméri a diplomák munkaerő-piaci értékelését – könnyen belátható, hogy itt sokszoros áttételek vagy a pusztán média-hatások révén kialakult véleményeket

tudnak csak összegyűjteni. Az így kialakított rangsorok sok mindenről szólhatnak, de csak esetlegesen a valódi teljesítményről. (*Espeland and Sauder, 2007*)

5. AZ EGYETEM ÉRTÉKE(LÉSE) – A RANGSOROKON TÚL?

A klasszikus egyetemi eszme technicizáló kiüresítése, létjogosultságának tagadása leginkább látványosan a média-rankings motívumaiban bontakozik ki. Amint arra fentebb utaltunk, a felsőoktatási teljesítmény igazoltsága és tartalmának alakítása részben kikerült az egyetemi világból; a felsőoktatás demokratizálódásával olyan társadalmi csoportokban is kialakul a felsőoktatási információk iránti igény, amelyeknek sem közvetlen tapasztalata, sem információs csatornája nem lehetett az egyetemekről, s így nem is érthetik az egyetemi kiválóságot leíró hagyományos nyelvkészletet. Az ítéletalkotásban a laikus elem jogokat követel – minthogy nyomában a tömegmédiával általánosan elfogadottá tette a „közünk van hozzá”, „véleményünk lehet róla” eszméjét, hiszen miért járna privilégium az önmagában lévő tudásának? A legfontosabb pedig az, hogy a tudomány és oktatás világában a kvantifikálható teljesítménymérés vált uralkodóvá (tudománymetria, PISA-felmérések) – miért ne lehetne a felsőoktatás is mérhető és összehasonlítható?

Az egyetemek pozíciója ebben a ranking-világban egyfelől szinte kilátástalan, hiszen a média-rangsorokkal szemben a saját jogú érveléshez nincs „levegőjük”. Azonban, a reálvilág oldaláról tekintve, társadalmi státuszuk mégis stabil. A közösségi értelemadás tényezői egyértelműek: a „lábbal szavazás”, vagyis a továbbtanulók nem szűnő érdeklődése mutatja erejüket, amit visszaigazol a percepciók felmérésekben körvonalazódó általános megbecsültségük (*Fábri, 2015*). Ezzel szemben hat ugyanakkor, a magyar helyzetben, a fenntartó közösség jelentős ismerethiánya az egyetemi működésről. A közvélemény, bár elismerő az egyetemek iránt, elvárásai és képzetek konfliktusok, a nekik tulajdonított értékek zavarosak.

A magyar felsőoktatás folyamatai sem erősítették meg az egyetemi gondolat formálódásának esélyeit. A minőség-érzékletlenség vált trendivé, amit mutat az akkreditáció háziasítása, majd államosítása, a professzori autonómia gyengítése, a professzori kinevezések minőségi standardjainak feloldódása. A színvonalban visszajelzőként leginkább tényezőként jelentő hallgatói közeg ösztönző erejét gyengítették a kisszerű piaci alkukon alapuló megegyezések a hallgatói képviselőkkel. A politikai alapú intézményfejlesztés és a mimikrikre kényszerítő kutatóegyetemi finanszírozás magával hozta, hogy az oktatói karon belül kerüljék a minőségvédelmi konfliktusok

kat. Az olyan, tipikusan kádárista megoldások, mint a hallgatói és oktatói kötelező óraszámokkal szembeni csendes ellenállás, azaz az intézményesített alulteljesítés, ugyancsak a teljesítmény-szempont érvényesítésének bizonytalanságát növelik.

Márpedig a média-rangsorokkal szemben csakis egy önmagában biztos, megkérdőjelezhetetlen minőségi méréseket és azok egyértelmű konzekvenciáit alkalmazó egyetem lehet esélyes vitapartner. Hogy azzá váljon, létérdeke, hiszen a médiarankingek, az egyetem lényegét érintően, hordoznak hamis eszméket is. A kiválóság mércéjének drasztikus torzítása, a korlátlan választási lehetőségek illúziója, a kritikai gondolkodás érvényének felüggesztése a ranglisták objektívnek látszó adatsoraival szemben. Ennyiben tehát a rankingek: az egyetem posztmodern média-percepciójának formái, márpedig ez az igazság-érvény és tudás-autoritás ellenében ható kor-áram. Így az egyetem kiszolgáltatottá válik a mindenkori technicista kormánypolitikáknak, a gyakran értetlen médiának. Ez pedig már legitimitás-kérdés is, hiszen a rivális tudás-szolgáltatásokkal (tanfolyamok, belső képzések stb.) szemben gyengül a pozíciója.

A tudás-intézmények tehát joggal utasítják el, hogy elsősorban a ranglistákkal mérjék teljesítményüket, de ezt csak akkor tehetik eséllyel, ha őszinte és hiteles választ adnak a minőséget firtató kérdésekre, illetve hatékonyan biztosítják a minőséget saját működésükben. Ehhez nagyon is konkrét problémákra kell választ adni a magyar egyetemnek: Mennyi nemzetközi szintű intézményt képes eltartani a magyar tudományos kapacitás? Miképpen hat a színvonalra a minőségi hallgatók egyre növekvő számának teljes idejű külföldi intézmény-választása? A magyar középosztály szegregáció-párti és privatizációs oktatási stratégiájának melyek a következményei? A világban és nálunk is tapasztalható oktatási modellváltás, az ellépés a Bismarcki-Bebeli közoktatási missziótól, z hogyan hat a magyar társadalmi mobilitásra, az egyetemek rekrutációs helyzetére?

Bizonyos, hogy ezekre a kérdésekre csakis a rankingek szám-misztika alternatívájának megtalálásával adhatunk sok vita után válaszokat. Az, hogy mérés helyett értékelésre van szükség, a szakmai elemzők körében egyértelmű. Ehhez azonban, vállalva a szubjektivitás gyanúit, az intézményi döntésekben (oktatói alkalmazások, értékelések, hallgatói szűrés stb.) a személyes és a közösségi-intézményi felelősség-vállalás visszaállítása elengedhetetlen. (Az akadémiai nyilvánosság erősítése biztosíthatja mindebben a szükséges kontrollt.)

Polányitól tudjuk, hogy a tudomány magában hordozza a nyugati társadalom modelljét, az innováció és hagyományörzés dinamikáját. Felelőssége önmagáért ezért

egyben az euro-atlanti kultúra és társadalom-szerveződés iránti felelősség is. És bár a tömegdemokrácia és tömegmédia világában egyre inkább elporladó működési elv, de ezen felelősség viseléséhez az egyetem eszméjének változatlanul érvényesítendő lényege kell legyen a kezdettől fogva meglévő, s újra és újra kiküzdendő értékünk: az autonómia.

IRODALOMJEGYZÉK

Bloom, A. (1987): *The Closing of American Mind: how higher education has failed democracy and impoverished the souls of today's students*. Simon and Schuster, New York.

Bloom, A. (2008): Az amerikai szellem bezáródása: „Bloom, Allan (1987): The Closing of The American Mind, Our Virtue. Simon and Schuster Paperbacks, New York. 25-43.” In: *Felsőoktatási Műhely*, 2. 3. 41-53.
https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2008_03/oldal41_54_bloom.pdf

Bourdieu, P. (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke.
 In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*.
 Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó. 156-177.

Cartter, A. M. (1966): *An Assessment of Quality in Graduate Education*.
 American Council on Education, Washington DC.

Eötvös Lóránd (1891): Eötvös Lóránd 1891-es rektori székfoglalója (1891).
 In: *Természettudományi Közlöny*, 31. 505-514.

Eötvös Loránd (1903): Báró Eötvös Loránd elnökbeszéde a kolozsvári Bolyai-émlékünnepen.
 In: *Akadémiai Értesítő*, 14. 110. [122.]
http://real-j.mtak.hu/84/1/AkademiaiErtesito_1903.pdf

Espeland, W. N. and Sauder, M. (2007): Rankings and Reactivity:
 How Public Measures Recreate Social Worlds.
 In: *American Journal of Sociology*, 113. 1. 1-40. DOI: 10.1086/517897
<https://www.stmarys-ca.edu/sites/default/files/attachments/files/rankings-and-reactivity-2007.pdf>

Fabri György (2014): Semmit rólunk, semmit nélkülünk:
 A rendszerváltoztató hallgatói mozgalomtól a HÖK-ös fixációkig.
 In: *Felsőoktatási Műhely*, 2. 65-82.
http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2014_2/femu_2014_2_65-82.pdf

- Fábri György (2015): A tudomány társadalmi percepciója Magyarországon.
In: *Századvég*, **20**. 77. 31-59.
- Fábri György (2016): *Az egyetem értéke*. Eötvös kiadó, Budapest.
- Federkeil, G. (2009): Reputation Indicators in Rankings of Higher Education Institutions. In: Kehm, B. M. and Stensaker, B. (eds.): *University Rankings, Diversity, and the New Landscape of Higher Education*. Sense Publishers, Rotterdam; Boston; Taipei. 19-33.
<https://www.sensepublishers.com/media/1241-university-rankings-diversity-and-the-new-landscape-of-higher-education.pdf>
- Habermas, J. (1982): *Theorie des kommunikativen Handelns*. Band 1. *Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Hagstrom, W. O. (1965): *The Scientific Community*. Basic Books, New York.
Hattendorf, L. C. (1996): *Educational Rankings in Higher Education: Fact or fiction?*
Conference Paper 8th International Conference on Assessing Quality of Higher Education, Queensland, Australia, July 15., 1996.
<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED401785.pdf>
- Loboczky János (2011, szerk.): Az egyetem eszméje az európai eszmetörténeti tradícióban.
In: *Acta Academiae Agriensis. Nova Series*, tom. XXXVIII. *Sectio Philosophica*.
EKF Líceum Kiadó, Eger.
- Magyary Zoltán (1927, szerk.): *A magyar tudománypolitika alapvetése*.
Tudományos ársulatok és Intézmények Országos Szövetsége;
Kir. M. Egyet. Ny., Budapest.
http://mtdportal.extra.hu/books/magyary_zoltan_a_magyar_tudomany_politika_alapvetese.pdf
- Manly, C. (1957): Greatest schools in nation. In: *Chicago Tribune*, april 21. 1957.
- Marginson, S. and Wende, M. van der (2007): *Globalisation and higher education*. OECD, Paris.
<https://www.oecd.org/edu/research/37552729.pdf>

- Merton, R. K. (1957): *Priorities in Scientific Discovery: A Chapter in the Sociology of Science*. In: *American Sociological Review*, **22**. 6. 635-659.
- Merton, R. K. (1968): *The Matthew-effect in the Science*. In: *Science*, **159**. 3810. 56-63.
http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/PLSC541_Fall06/Merton_Science_1968.pdf
- Merton, R. K. (1973): *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Merton, R. K. (1973a): *Priorities in Scientific Discovery*. In: Merton, R. K.: *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. The University of Chicago Press, Chicago & London. 286-324.
- Merton, R. K. (1973b): *The Matthew-effect in the Science*. In: Merton, R. K.: *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*. The University of Chicago Press, Chicago & London. 439-457.
- Münch, R. (1988): *Theorie des Handels: Zur Rekonstruktion der Beiträge von Talcott Parsons, Emile Durkheim und Max Weber*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- Myers, L. and Robe, J. (2009): *College Rankings. History: Criticism and Reform*. The Center for College Affordability and Productivity, Washington DC.
- Pokol Béla (1992): *A professzionális intézményrendszerek elmélete*. Felsőoktatási Koordinációs Iroda, Budapest.
 (A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások).
- Porter, M. T. (1995): *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and Public Life*. Princeton University Press, Princeton.
- Price, D. de S. (1979): *Kistudomány – nagytudomány*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Reichert, S. (2009): *Institutional Diversity in European Higher Education: Tensions and challenges for policy makers and institutional leaders*. European University Association, Brussel.
http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_Instit_Diversity_web.pdf?sfvrsn=6

- Salmi, J. and Saroyan, A. (2007): League Tables as Policy Instruments: Uses and Misuses. In: *Higher Education Management and Policy*, **19**. 2. 31-68.
DOI: 10.1787/hemp-v19-art10-en
<http://www.oecd.org/edu/imhe/45380007.pdf>
- Shore, C. and Wright, S. (1999): Audit Culture and Anthropology: Neo-Liberalism in British Higher Education. In: *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, **5**. 4. 557-575. DOI: 10.2307/2661148
- Storer, N. W. (1966): *The Social System of Science*. Holt Rinehart and Winston, New York.
- Stuart, D. L. (1995): Reputational Rankings: Background and Development: New Directions for Institutional Research. In: Walleri, R. D. and Moss, K. M. (ed.): *Evaluating and Responding to College Guidebooks and Rankings*. Jossey-Bass, San Francisco. (*New directions for institutional research*, 88.). 13-20.
- Toborowsky, B. F. (2002): *College Rankings – History of Rankings, The Pros and Cons Rankings*.
<http://education.stateuniversity.com/pages/1857/College-Rankings.html>
- Tóth Tamás (2001, szerk.): *Az európai egyetem funkcióváltozásai: Felsőoktatástörténeti tanulmányok*. Professzorok Háza, Budapest. (*Magyar felsőoktatás könyvek*, 18.)
- U.S. News and World Report (2002): *America's Best Colleges: Liberal Arts Colleges–Bachelor (National) Top 50*.
<https://www.usnews.com/best-colleges>
- Varga Péter András (2011): Akadémiai filozófia-eszmény és egyetemi tudománypolitika a fenomenológiában és a neokantianizmusban a Husserl-Natorp levelezés tükrében. In: Loboczky János (szerk.): *Az egyetem eszméje az európai eszmetörténeti tradícióban. Acta Academiae Agriensis. Nova Series*, tom. XXXVIII. *Sectio Philosophica*. EKF Líceum Kiadó, Eger. 92-106.
http://www.vargapeterandras.hu/texts/Varga_Egyetem_eszmeje_2011_scan_ocr.pdf

Weingart, Peter (2005): Impact of bibliometrics upon the science system:

Inadvertent consequences? In: *Scientometrics*, **62**. 1. 117–131.

DOI: 10.1007/s11192-005-0007-7

<http://bcct.unam.mx/adriana/bibliografia%20parte%201/BCCT%20910.pdf>

Weszely Ödön (1929): *Az egyetem eszméje és típusai: Rektori székfoglaló előadás.*

In: *Minerva*, **8**. 4-7. 125-171.

<http://mek.oszk.hu/01900/01934/html/>